

Л.Б. Баранник,
кандидат економічних наук

Дніпропетровська державна
фінансова академія

Розглядається декілька напрямів сучасного соціально-економічного розвитку України та його наслідки, а також перспективи подальшого руху країни в напрямі розбудови цивілізаційної ринкової моделі

Ключові слова: соціальний розвиток, модель національного розвитку, демографічні проблеми, соціальні проблеми.

Постановка проблеми. Стратегічний вектор руху України протягом останніх сімнадцяти років залишався незмінним – формування ринкового механізму розвитку економіки та демократичних засад українського суспільства. Для нормальних умов такий термін є повноцінним відтворювальним циклом економічних процесів, коли відбувається адаптація структури національного господарства. Однак тактичні цілі, що постали в Україні в цей час, не спрацювали на результуючий вектор, і тому відтворювальний цикл не вдався. Нині, в умовах занадто частих змін політичних сил, що очолюють уряд та мають проводити реформи, перспективи інноваційно-інвестиційного розвитку країни виглядають примарними.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Сучасний стан і перспективи подальшого розвитку нашого суспільства є предметом постійних гострих дискусій та роздумів науковців. Серед робіт останнього часу треба відзначити праці вітчизняних інтелектуалів А. Гальчинського, Г. Климка, А. Кредисова, І. Крючкової, Е. Лібанової, П. Леоненка, М. Павловського, Ю. Пахомова, А. Соколовської та багатьох інших. У роботах зазначених авторів підіймаються питання від вироблення стратегії розвитку до конкретних тактичних дій. І хоча в них іноді зустрічаються діаметрально протилежні думки, їх єднає мета - збудувати незалежну демократичну країну з міцною соціально орієнтованою ринковою економікою. Зрозуміло, не всі проблеми соціально-економічного розвитку країни можуть бути вирішені на рівні наукової чи громадської

думки. Хоча саме за суспільством має бути остаточне рішення щодо таких життєво важливих питань, як вступ країни до НАТО або приєднання до таких угруповань, як ГУАМ, СНД та ін.

Отже, **мета статті** – визначення власної авторської концепції щодо подальшого розвитку України в складний кризовий та посткризовий період.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на те, що в грудні 2005 р. Україна була визнана європейською спільнотою країною з ринковою економікою, вона, на нашу думку, такою ще не є або являє собою не кращий її варіант. Країна ще далека від завершення формування єдиного ринкового простору. Не вирішено проблему дисбалансу між різними видами ринку – праці, капіталу, товарів, послуг. Зберігаються масштабна корупція, неплатежі, відтік капіталу та робочої сили за межі країни, тіньова економіка тощо. Інакше кажучи, Україна мусить суттєво скоригувати свої тактичні установки, спираючись на реальні результати минулого періоду та нові тенденції світового розвитку, які багато в чому відрізняються від тих, що були на початку 90-х років. Насамперед це стосується відносин держави до людини, людського капіталу. Отже, перший вектор спрямований на розвиток людини.

Наприкінці ХХ ст. в системі цінностей людський потенціал було визнано головною складовою національного багатства та рушійною силою економічного розвитку. Значно активізувала діяльність із пропаганди концепції людського розвитку й прийнята в 1980-1990-х рр. Програма розвитку ООН

(ПРООН). Це привело до використання нових гуманістичних ідей у світі. Сама ПРООН щороку, починаючи з 1990 р., друкує спеціальні світові Доповіді про розвиток людини, в яких обов'язковим елементом є висвітлення індексу розвитку людського потенціалу або людського розвитку (ІРЛП). Він розробляється на базі трьох показників:

- можливості тривалого та здорового життя (вимірюється показник середньої очікуваної тривалості життя при народженні);
- отримання освіти (вимірюється рівнем грамотності дорослого населення та охоплення населення початковою, середньою й вищою освітою);
- підтримки гідного життєвого рівня (вимірюється показник доходів за паритетом купівельної спроможності).

ІРЛП не є всеохопним мірилом розвитку людини (він не враховує такі важливі індикатори, як дотримання прав людини, демократичних свобод і соціальної рівності), але дозволяє побачити певний прогрес розвитку людини та зв'язок між доходом і добробутом.

У нашій країні такі доповіді було представлено громадськості у 2001 і 2003 рр. У Національній доповіді про людський розвиток в Україні (2003 р.) зазначається, що в першій половині 90-х рр. минулого століття у країні почали різко погіршуватися параметри людського розвитку. За період 1990-2000 рр. Україна опустилася з

45 на 80 місце серед 173 країн за індексом розвитку людського потенціалу [1, 26].

За словами координатора системи ООН, постійного представника ПРООН в Україні Френсіса О'Доннела, в 2007 р. за показником ІРЛП Україна посіла 76-е місце серед 177 країн світу. Міжнародний координатор колективу з підготовки Національного звіту Єжи Осятинський зазначив, що, незважаючи на певний прогрес, Україна за більшістю показників розвитку істотно відстає від усіх країн ЄС, у тому числі від найближчих своїх сусідів: Угорщини (займає 36-е місце), Польщі (37-е місце), Словаччини (42-е місце), Болгарії (53-є місце), Румунії (60-е місце), а також від Росії (67-е місце) і Білорусії (64-е місце) [2].

І хоча, на нашу думку, порівняння розвитку однієї країни з розвитком іншої не завжди є коректним, оскільки країни мають різні «стартові умови», ментальність, чисельність населення, історію і т.п., факт залишається фактом.

Поглянемо на соціальний розвиток нашої країни з точки зору можливості тривалого та здорового життя. Тривалість життя в Україні для чоловіків складає 67 років, для жінок - 73,5 роки [3]. Це значно менше у порівнянні з європейськими показниками. В Україні за роки незалежності кількість населення скоротилась на 6 млн. чол. [4] (див. табл.1).

Таблиця 1

*Демографічна структура населення України**

Роки	1955	1972	1985	2000	2005	2020	2035	2050
Показники								
Населення, тис. осіб, у тому числі за віком, %	40099	47317	50941	49116	46481	39609	32805	26393
0-4	9,5	7,3	7,4	4,3	4,1	4,3	3,8	4,2
5-14	14,9	17,6	14,2	13,6	10,7	9,4	8,4	8,9
15-24	18,7	14,7	14,3	14,9	15,8	9,6	10,2	8,9
60 і більше	10,9	14,0	16,4	20,7	20,9	25,2	30,5	38,7
65 і більше	7,5	9,1	11,3	14,0	16,1	18,0	23,3	29,1
80 і більше	1,2	1,4	2,0	2,3	2,7	4,5	5,6	7,9
Медіанний вік, років	28,5	32,2	34,2	37,5	39,0	42,5	48,2	51,9

*Джерело: за даними ООН.

З 2007 р. Україна перейшла на європейські критерії реєстрації новонароджених дітей. Проте з новими критеріями в Україні суттєво зростуть статистичні показники смертності, бо згідно з діючими дотепер правилами, у країні порогом життєздатності немовлят вважається термін 28 тижнів. За європейськими ж медичними стандартами немовля, яке народилось після 22 тижнів з вагою від 500 грамів, вважається людиною, а не ембріоном, як це донедавна вважалося в Україні. Звичайно, новонароджені з вагою до кілограма потребують невідкладної медичної допомоги і тривалої лікарської підтримки з використанням дорогого медичного обладнання. У МОЗ України підрахували, що для втілення в життя нових критеріїв реєстрації немовлят Україні потрібно 24 млн. євро тільки на обладнання та медикаменти. До речі, лише курс лікування від

склеювання легенів коштує до 10 тис. грн. Таку суму багато хто з українських батьків сплатити не зможе. Отже, виходить, що у зв'язку з переходом на нові критерії можна очікувати погіршення статистики за даним демографічним показником. І, на жаль, прогнози відносно динаміки населення нашої країни є невтішними. До 2050 р. населення України може скоротитися до 26 млн. осіб (див.табл.1). Скорочення чисельності, на нашу думку, буде продовжуватися в основному через те, що кількість померлих перевищуватиме кількість народжених. І хоча за останні кілька років приріст кількості народжених спостерігається, але він не настільки високий, щоб компенсувати смертність (див. табл. 2). За даними європейського регіонального бюро ВОЗ, за рівнем смертності Україна займає перше місце в Європі [5,16].

Таблиця 2

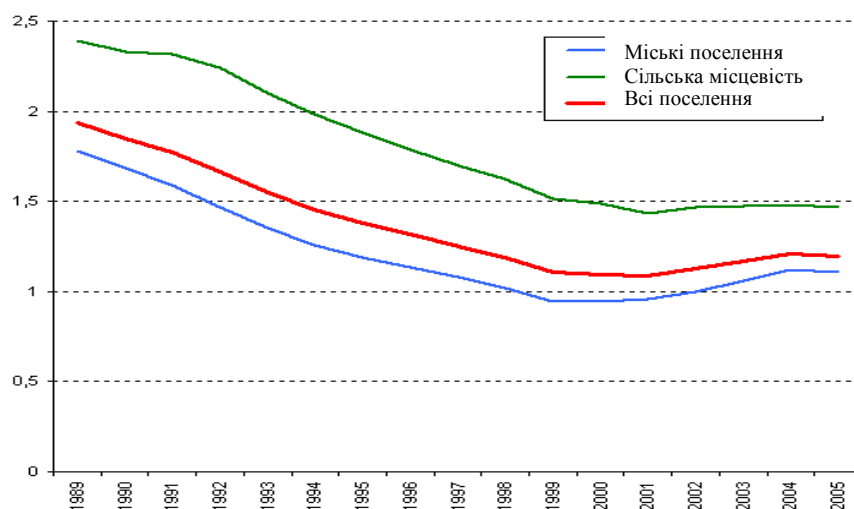
Динаміка народжуваності в Україні за 2005-2008 рр.

Показники	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Народжені, осіб	408591	427259	426085	460368	472657	510588
Померлі, осіб	765408	761263	781964	758093	762877	754462
Природний приріст, осіб (+,-)	-356817	-334004	-355879	-297725	-290220	-243874

Розраховано за даними Держкомстату України.

Сучасний рівень народжуваності в Україні досить низький: вона компенсує смертність лише наполовину. Навіть у селах, де традиційно народжуваність вища,

ніж у містах, з 1993 р. її сумарний показник впав значно нижче межі простого відтворення населення (рис. 1).

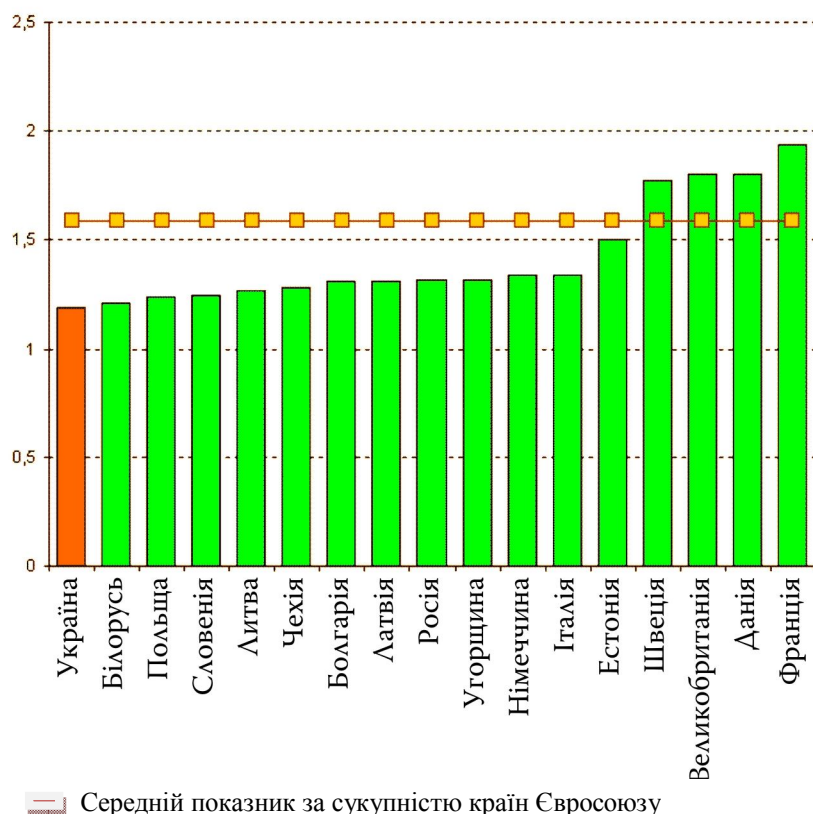
Джерело: розрахунки за даними Державного комітету статистики України

Рис. 1. Динаміка сумарного показника народжуваності в Україні у 1989-2005 рр.

Слід зазначити, що Україна нині має один із найбільш низьких серед європейських країн рівень сумарного показника народжуваності (див. рис. 2). У містах України цей показник у 1999-2001 рр. опустився до безпрецедентно низького рівня (менше 1 дитини), який не спостерігався в жодній країні світу, і нижче того соціального мінімуму народжуваності, яким вважається народження хоча б однієї дитини.

Деякі демографи вважають, що спад

народжуваності в Україні нижче рівня простого відтворення є наслідком довготривалих тенденцій у контексті другого демографічного переходу. Однак зміни в народжуваності населення України не вкладаються в цю схему, оскільки, по-перше, вона знизилась до катастрофічно низького рівня, по-друге, це відбулось в історично надзвичайно короткий період часу, по-третє, спад відбувся на фоні значного зростання смертності.

Джерело: Europe in Figures-2005 - Eurostat Yearbook, 2005 та Держкомстат України

Рис. 2. Сумарний показник народжуваності в Україні та в інших європейських країнах у 2005 р.

На початку поточного десятиріччя, по мірі подолання соціально-економічної кризи, в Україні актуалізувалася дія ряду чинників, які сприяють певному зростанню народжуваності: тенденції до стабілізації економічної ситуації і деякого підвищення життєвого рівня, активізація соціальної політики, поступова адаптація населення до нових соціально-економічних умов і викорінювання патерналістських настроїв (у

всякому разі, серед осіб молодшого та середнього віку) і т.ін. У 2002-2006 рр. в Україні мало місце збільшення чисельності народжених, яке, на нашу думку, не свідчить про "перелом" у тенденціях народжуваності, а скоріше є наслідком "компенсації" відкладених у кризові роки народжень, і, крім того, частково обумовлене впливом "демографічної хвилі", тобто досягненням дітород-

ного віку більш численних контингентів жінок 1983-1988 рр. народження.

Отже, головні демографічні проблеми в Україні – це висока смертність і низька народжуваність. Причин, які пояснюють такий стан речей, багато: природне скорочення кількості населення (депопуляція), міграція, поганий стан медичного обслуговування, низький рівень життя, слабкий стан соціального захисту громадян тощо.

Проблема так званої депопуляції не суто українська. Депопуляцією охоплено близько 40% європейських країн. Але ситуація в Україні більш складна, ніж в інших європейських країнах, тому що основний приріст смертності відбувається у працездатному віці. Практично 90% приросту смертності серед працездатного населення України припадає на регіони Східної, Південно-Східної, Південної та Центральної України.

Така невтішна статистика не може не турбувати. Кількість населення, його динаміка та структура разом з даними очікуваної тривалості життя і скорочення працездатного населення безпосередньо впливають на темпи зростання ВВП.

Зараз, як ніколи раніше, постало питання про цінність людського життя, про перегляд ставлення до неї. Це дуже складне питання, вирішення якого передбачає кардинальні зміни у світогляді та світовідчутті наших людей. Статистика свідчить, що за останні 10 років в Україні зросла кількість смертей внаслідок отруєння алкоголем, наркотиками, через травми, нещасні випадки, хвороби, ДТП. За даними ДАІ, в Україні внаслідок дорожніх аварій у 2006 р. загинуло 7562 чол. Для порівняння зазначимо, що під час військових дій в Афганістані (1979-1989 рр.) загинуло близько 14,5 тисяч радянських військових [6]. Таким чином, у мирних умовах від дорожнього травматизму в країні гине у 5 разів більше людей, ніж під час воєнних дій.

Кожна друга українська жінка, яка хоче народити дитину, має проблеми зі здоров'ям, а кожна восьма – загрозу народити недоношене дитя. "У сфері охорони здоро-

в'я серйозним недоліком залишається швидке збільшення кількості випадків ВІЛ- інфекції, росту смертності в результаті СНІДу та поширення туберкульозу", - зазначив про Україну вищезгадуваний Єжи Осятинський [раніше цит.].

Погіршення здоров'я нації – не тільки медична проблема, а й соціально-економічна. Є чинники, використання яких може пригальмувати скорочення чисельності населення. Це не тільки досягнення медичної науки, які мають свої межі. Здоров'я населення лише на 10% залежить від рівня охорони здоров'я. Для того, щоб подолати цю проблему, потрібні активні зусилля уряду, відповідних міністерств і відомств, законодавчої та виконавчої влади, неурядових організацій. Надає надію те, що зусилля міжнародної громадськості та вчених об'єднуються з метою вирішення цих проблем. Так, 12-14 жовтня 2006 р. у Києві відбувся крупний міжнародний семінар, присвячений проблемам смертності в країнах колишнього СРСР. Організаторами семінару були Інститут демографії і соціальних досліджень Національної академії наук України, Центр демографії і екології людини Інституту народногосподарського прогнозування Російської академії наук, Національний інститут демографічних досліджень Франції, Інститут демографічних досліджень товариства Макса Планка (Росток, Німеччина), Міжнародний союз по вивченню населення (IUSSP) і Фонд ООН по народонаселенню.

В Україні існують і державні програми, спрямовані на стимулювання народжуваності та пропаганду здорового способу життя. Такими програмами є "Репродуктивне здоров'я нації" і "Стратегія демографічного розвитку України".

Програма "Репродуктивне здоров'я нації" передбачає покращання нормативно-правової бази в сфері репродуктивного здоров'я, розробку та реалізацію заходів з пропаганди здорового способу життя, проведення освітянських кампаній з охорони здоров'я, покращання системи підготовки спе-

ціалістів для підвищення якості медичної допомоги, покращення матеріально-технічного забезпечення закладів з охорони репродуктивного здоров'я, розробку стратегії зі зменшення шкідливого впливу інформаційних технологій на спосіб життя дітей і підлітків.

Метою "Стратегії демографічного розвитку України" є відродження сімейних цінностей, забезпечення морального здоров'я сім'ї, виховання свідомого батьківства, формування розуміння необхідності ведення здорового способу життя, підвищення рівня добробуту українського населення завдяки проведенню реформування оплати праці, запровадження повномасштабної системи соціального страхування та реформування системи охорони здоров'я.

Передбачається, що реалізація відповідних проектів дозволить підвищити показник народжуваності на 10-15%, знизити рівень материнської та дитячої смертності на 20%, а кількість абортів на 20-25% [7]. Але довгострокові стратегії в Україні практично не працюють.

Серед причин скорочення кількості українського населення – поганий стан медичного обслуговування та відсутність соціального медичного страхування населення. Нині країна витрачає на охорону здоров'я 28 млрд. грн. (за деякими джерелами - 32,2 млрд. грн.). Це складає 3,4% ВВП [8]. Більшість європейських країн витрачає на медицину від 7 до 10%, а США - 15% ВВП. Жодна держава не може наодинці подолати всі проблеми. Вже зараз вкладати гроші в медицину готові бізнесмени. У нас є система обов'язкового медичного страхування (ОМС), поліс якого повинен мати кожен громадянин. Разом із платежами з бюджетів різних рівнів за рахунок ОМС фінансується безкоштовна охорона здоров'я. Основна проблема полягає в дисбалансі обов'язків і реальних обсягів грошових коштів, які виділяються на виконання цих обов'язків. Інший рівень, альтернативний, складає платна медицина. Це ті ж самі державні лікувальні заклади, більшість з яких

має у тому чи іншому вигляді платні відділення; відомчі медичні заклади. Кафедра соціальної медицини, організації та управління охорони здоров'я Дніпропетровської державної медичної академії дослідила, скільки ж «тіньових» грошей перебуває в обігу в вітчизняній сфері охорони здоров'я. Вияснилось, що частка недержавних грошей у нашій медицині перевищує 50% всіх коштів, що витрачаються на медицину. В Україні лєвова частка недержавних витрат на охорону здоров'я надходить від населення безпосередньо медикам. Це хабарі, «подарунки» тощо. І ці величезні кошти практично некеровані, їх не можна направити на підвищення ефективності роботи й розвиток галузі. «Сума загальних витрат на охорону здоров'я за 1996-2007 рр. офіційно зросла приблизно в 8 разів, з них державні витрати - в 6 разів. Але дані цифри виведені без врахування інфляції, - стверджує завідувач кафедри соціальної медицини ДДМА Валерія Лехан. - З урахуванням інфляції асигнування на медицину виростили менше ніж у два рази» [9]. Отже, безкоштовне медичне обслуговування, гарантоване українцям Конституцією, - фікція. І цей факт промовисто свідчить на користь необхідності скорішого проведення реформ у цій галузі.

Ще одним чинником скорочення населення є його міграція. Але, починаючи з 2005-2006 рр., у країні спостерігається приріст. За даними Держкомстату, в першій половині 2005 р. в Україні вперше за дванадцять років почало складатися позитивне сальдо міграції. Якщо в січні приріст був 532 людини, то у липні ця цифра підскочила до 3,8 тис. [10,64]. Можливо, це реакція українців на «помаранчеву революцію» 2004 р., що породила надії людей на зміни на краще.

Спільне соціологічне дослідження журналу "Експерт Україна" та компанії TNS Ukraine показало, що наші співвітчизники мають майже все необхідне для будівництва процвітаючої ринкової економіки: хорошу освіту, смак до новаторства, віру у власні сили. Однак їм складно застосовувати свої

здібності на батьківщині. 15,4% респондентів у вересні 2006 р. сказали, що готові змінити країну проживання, щоб покращити своє життя [11]. До цієї групи, напевне, не потрапило декілька мільйонів наших співвітчизників, які вже і так регулярно працюють за кордоном. Причин, що спонукають людей на від'їзд, багато. З матеріальних причин головною є низький рівень оплати праці, а отже, низький рівень життя; серед причин морального характеру – свавілля чиновників, влади, а отже, порушення прав людини. Не дивно, що у серпні 2008 р. за опитуванням експертів інституту соціології НАНУ 48% респондентів оцінили діяльність помаранчевого уряду як негативну [12].

Катастрофічною є трудова міграція для сільського господарства. Нині в селах і малих містах людей середнього віку майже немає. Це велика проблема не тільки для нашої країни. Для порівняння: найбільш високий середній вік сільського населення в Білорусії - 42 роки, Україні - 40 років, Грузії та Росії - по 37 років. Найвищим середнім віком міських жителів відрізняються Україна (38 років), Росія (37 років), Грузія (36 років) і Білорусія (35 років) [13].

У 2007 р. відбувся черговий демографічний злам - пенсійне навантаження на одного працівника починає швидко зростати. Українське населення старіє: на пенсію виходить численне післявоєнне покоління, а народжуваність нині набагато нижча, ніж тоді. Частка населення старше 65 років зросла у міських поселеннях і сільській місцевості всіх держав СНД. Тільки серед міського населення Таджикистану частка осіб старшого віку трохи скоротилась (з 4,6% до 3,6%) [там само].

Найвищою часткою літніх людей відрізняється сільське населення Білорусії - 22,8%, найнижчою - менше 4% - міське й сільське населення Таджикистану. Частка літніх людей на селі вища, ніж у місті у всіх країнах, окрім Казахстану [там само].

Ситуація в Україні погіршується через рекордний розрив між багатими й бідними. Доцільний розрив (коефіцієнт нерівності

доходів – відношення середньої величини доходів - 10% найбільш заможної частини населення - до середньодушового доходу - 10% бідної частини) досяг в Україні загрозливої позначки 40:1, тоді як у країнах Західної Європи він складає 5:1. Не випадково однією з головних причин скорочення українського населення є бідність. Зокрема, представник ООН в Україні, спеціаліст з питань координації Рукен Текеш Каликусу заявила, що 46,8% населення країни перебуває на межі бідності, а 14,7% проживає у злиднях [14].

Цей факт не тільки лякає, він породжує у бідних ненависть до багатих, скептичне ставлення до влади та її реформ, безвір'я та байдужість і, врешті-решт, може вилитися у соціальний конфлікт, проявом якого, до речі, є зростання злочинності в країні. Історія свідчить, що інноваційна модель розвитку успішно здійснилась або здійснюється лише в тих країнах, де еліта (у тому числі ділова) демонструє скромність та порядність і не просто декларує національну ідею, а реалізує її на ділі. У таких випадках народ, будучи консолідованим, а не розколотим, сам демонструє готовність іти на певні пожертвування заради кращого майбутнього. На жаль, цю життєву логіку в Україні ще не засвоїли.

Інший вектор руху – це розвиток НТП. Світ усе більше налаштовується на «нову економіку», за якої інформаційні та інші нові технології докорінно змінюють механізм функціонування і національної, і світової економіки. Через два десятиліття сформується новий технологічний уклад, пік якого припаде на 2030-2040 рр. У його основі будуть біо-, нано-, мембранні та квантові технології, а також, імовірно, розвиток термоядерної енергетики. До 2050 р. потужності АЕС у світі зростуть у 4 рази. Україні, яка обмежена в ресурсах газу і нафти, доведеться розвивати атомну енергетику і докорінно переглянути своє ставлення до використання енергозберігаючих технологій. «Газовий конфлікт» з Росією початку 2008 р. наочно продемонстрував, що саме

зараз настав час, коли визначальним фактором політичного суверенітету України є її економічна політика. Україна як незалежна держава повинна мати й реалізовувати ту економічну політику, яка, поряд із захистом її державних інтересів, вестиме до умов, за яких зростатиме життєвий рівень народу. Тому вона має бути максимально незалежною й енергетично. Отже, змінюються вигоди до економічної політики.

I, нарешті, універсальна теоретична ринкова модель економічного розвитку реалізується у різних національних моделях. При цьому стандарти ринкової моделі у національному масштабі (незалежно від ролі й місця тієї чи іншої країни у світовому господарстві) не можуть бути механічно перенесені на світовий ринковий простір. З'являється все більше аргументів на користь формування самостійної теорії світового господарства на ринковій основі, новій інформаційній інфраструктурі та технологічній базі, з однієї сторони, та врахуванні національних особливостей розвитку – з іншої.

В Україні й досі не усвідомлюється та обставина, що ринок в тому вигляді, в якому він реалізується у нас, не мав і досі не має нічого спільного з сучасними ринковими механізмами Заходу. В країнах, які розвиваються успішно, ринкові механізми гармонійно взаємодіють з державним регулюванням. Тому економіка більш передбачувана і разом з тим уникає надмірної зарегульованості, характерної для колишньої радянської економіки. Україні потрібні нові правила діалогу «держава-бізнес», які б працювали на користь інновацій. Нині лише 11% приватизованих підприємств упроваджують «нове». Не можна не погодитися з відомим українським вченим Ю. Паховим, який справедливо нарікає: «І бізнесмени, і рейдери, що воюють за кожний, навіть занепалий завод, байдужі до найбільш цінного, що ще є в країні, - до передових ідей» [15, 17].

Українська модель розвитку має бути інноваційною, тобто побудованою на висо-

ких технологіях. Звичайно, зростання само по собі можливе і за старих технологій, проте короткочасне. Нині низькотехнологічна експортна продукція не створює високодохідні ринкові ніші, боює залежить від зовнішньої кон'юнктури чи від зберігання у країнах-імпортерах відсталих виробництв, що споживають нашу техніку. Металургія, хімічна промисловість, машинобудування, сільське господарство поступово, з різною швидкістю втрачають традиційні ринки (Росія, Китай та ін.). Якщо цю тенденцію не переломити, то країна може втратити навіть можливість для екстенсивного розвитку.

Наша економіка визначається такою політикою, що завдає їй удар за ударом протягом багатьох років. Політичні чвари в нашій країні стають фактором, що посилює негативні явища в економіці, суспільстві. Після перемоги помаранчевої політичної коаліції серія змін уряду в країні майже щороку, а то й покілька разів на рік не сприяла прийняттю розумних та виважених рішень. Політичний розбрат особливо загрозливий, коли політики, які конфліктують, позиціонують себе в якості прибічників інтересів різних регіонів. Причому це протистояння обтяжене різницями не тільки в соціокультурних цінностях, але й у векторах зовнішньої орієнтації на Росію чи на США. Це ще більше поглиблює проблеми нашої економіки, оскільки в цьому випадку дуже важко створити між Росією та Україною єдиний технологічний простір, який міг би стати локомотивом технологічного розвитку. Вже давно настав час визначитися і з геополітичним вектором руху. Цього потребують національні інтереси. На думку автора статті, нагнітання антиросійських настроїв є надто небезпечним, оскільки Росія реагує на це не стільки дипломатичними нотами, скільки скороченням обсягів експорту української продукції та іншими економічними заходами.

Отже, координати світового розвитку не застигли, а динамічно розвиваються. Тому всім країнам, у тому числі й розвиненим, доводиться звернути свої пріоритети з нови-

ми умовами, й Україна має вирішувати досить складне завдання – формувати власну модель економічного розвитку. Одним із напрямів «руху вперед» став проголошений Україною курс на євроінтеграцію. По суті він має означати не тільки приєднання до Європейського Союзу, а й (найголовніше) вивірення координат свого розвитку з країнами, що розвиваються більш успішно. Деяким українським політикам така «інтеграція» (на фоні невирішеної безлічі проблем соціально-економічного розвитку) вбачає насамперед через вступ нашої країни до НАТО. Напевне, вони вважають, що саме так Україна отримає шанс реалізувати свій потенціал і використати досягнення європейського товариства. Нині сподівання, що членство у НАТО принесе Україні високий рівень життя є не стільки хибними, скільки авантюристичними. Бізнес і політична еліта, що звикли діяти за старими правилами, не можуть подужати складних інституціональних реформ, тому за останні 3-4 роки вони майже не просунулися вперед.

Не буде зайвим розглянути перший досвід східноєвропейських країн, що потрапили до ЄС раніше України і тепер збирають гіркі плоди своєї інтеграції.

На початку приєднання до ЄС у східноєвропейських країнах відбувся стрімкий розвиток економіки за рахунок припливу масових іноземних інвестицій із західних банків. Так, 365 із 780 млрд. доларів у 2007 р. було використано східноєвропейськими країнами на придбання банківських облігацій і т.ін. Після початку фінансової кризи західноєвропейські країни вивели свої капітали зі східноєвропейських країн, що призвело до системного ризику у фінансовій сфері і спричинило загострення ситуації у цьому регіоні.

Надмірна залежність від експорту є також слабким місцем економіки східноєвропейських країн. У результаті різкого скорочення зовнішнього попиту, зокрема попиту із Західної Європи, експорт, який був опорою економік країн Східної Європи, зазнав серйозного удару.

Величезні зовнішні борги стали ще одним глибоким джерелом нинішньої кризи у країнах Східної Європи.

Невеликі запаси інвалюти і велике від'ємне сальдо у зовнішній торгівлі – ще одна небезпека в розвитку економік країн Східної Європи. За статистичними даними, пасивне сальдо зовнішньої торгівлі східноєвропейських країн збільшилось з 2% ВВП у 2000р. до 9% у 2007 р., а в деяких прибалтійських країнах цей показник досяг навіть рівня 18,5% [16]. Відтік іноземного капіталу та несприятливі перспективи економіки викликали високу девальвацію польської, угорської та чеської валют. Це, у свою чергу, призвело до різкого збільшення собівартості боргів в інвалюті, що означає зростання ризиків порушення контрактів з кредитування. З того моменту, як розпочалась глобальна економічна криза, біржові курси в країнах Східної Європи різко впали. Один рік кризи знищив доходи цілого десятиліття. Тепер на "дикому сході" Європи все змінилось.

Східна Європа готувалась досягти безпрецедентних результатів. Проте «економічна криза свідчить, що східноєвропейський бум надто сподівався на кредити і на те, що фаза зростання триватиме нескінченно. Україна і Угорщина вже звернулись по фінансову допомогу до європейських інстанцій і МВФ. Їхній приклад, скоріше за все, переймуть й інші держави Східної Європи. Шлях до модернізації може виявитися більш тривалим, ніж очікувалось», - пише одна з відомих німецьких газет [17].

Світ у цілому намагається вбезпечити себе від несподіванок у фінансовій сфері. Світова фінансова криза по-новому поставила перед окремими країнами, включаючи й Україну, питання про захист національних інтересів при зростаючій взаємозалежності в сучасному світі. Розвиток фінансової кризи в Україні є непередбачуваним. Сьогодні ніхто не знає до кінця, якими будуть масштаби впливу світових процесів на Україну та як довго і в якій формі Україна буде до цього адаптуватися. Ефективність антикризо-

вих заходів багато в чому буде залежати від координації фіскальних урядових дій і монетарної політики Нацбанку.

Висновки. Вектор подальшого розвитку нашої країни має бути зорієнтованим на відстоювання національних інтересів, серед яких пріоритетне значення набуває соціальний розвиток. У країні нагально постало питання реформи системи охорони здоров'я, оскільки ця сфера напряму пов'язана з життєздатністю нації, її європейськими перспективами. Україна належить до демографічно проблемних країн світу. Загострення проблеми старіння нації має вирішуватися не тільки медично, а й з позицій створення умов для активного довіліття. Закономірно, що зі зростанням віку в людей зменшуються функціональні можливості організму, а старіння літніх людей збільшується через відсутність соціальної допомоги, недоступність медичної допомоги та психологічної підтримки. На здоров'я людини безпосередньо впливають психологіч-

ні, екологічні, економічні і, як довело життя, навіть політичні чинники. Отже, потрібна політична реформа, яка має бути спрямована і на покращання роботи парламенту, і на чітке розмежування повноважень уряду, Президента і Верховної Ради, і на безкомпромісну боротьбу з корупцією та беззаконням владних структур.

У рамках м'якої парламентської моделі зростатиме самостійність регіонів, і можна буде нарешті здійснити місцеве самоврядування, без якого не може бути ні громадянського суспільства, ні ефективної демократії, ні нормального ринкового устрою.

Україна повинна залучити в свою економіку великі інвестиції. Однак привабливі умови для залучення іноземного капіталу в Україні поки що відсутні. Паралельно з пошуком таких умов необхідно здійснювати політику протекціонізму власного вітчизняного виробника. Прийняття Податкового кодексу стане вагомим кроком на цьому шляху.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Сила децентралізації. Україна: звіт з людського розвитку за 2003 рік. Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй. – Київ, 2004.
2. www.ukraine-poland.com/u/news/news.php?id=10750 - 21k
3. www.demographia.ru
4. http://dialogs.org.ua/project_ua_full.php?m_id=3926 – 5 ;
www.kpnews.com/main
5. <http://www.who.dk/hfadb>
6. *Костыря А.* О параметрах и определении афганской эпохи 1979-1989 годов // www.afghanistan.ru (doc) 12561
7. <http://palm.rus.newsru.ua/ukraine/16jul2007/demografia.html>
8. <http://kp.ua/daily/061008/57466/>
9. *Журавель П.* Вы нужны здесь и сейчас // Эксперт Украина. 31 октября – 6 ноября 2005. - № 41(44).
10. www.ac-rada.gov.ua/achamber/control/ru/publish/article/main?art_id=600925&cat_id... - 27k –
11. Украинский центр независимых политических исследований // www.ucipr.kiev.ua
12. www.ac-rada.gov.ua/achamber/cjntrol/ru/publish/article/main?art_id
13. Электронная версия бюллетеня «Население и общество». - № 197 – 198, 4 - 17 апреля 2005; <http://demoscope.ru/weekly/2005/0197/barom05.php>.
14. www.dneprovka.dp.ua/index.php?id_topic=740 - 26k.
15. *Пахомов Ю.* Украина сама себя отбрасывает назад // Бизнес. – № 38. – 17.09.07.
16. <http://russian.cri.cn/841/2009/02/25/1s>
17. Weltwirtschaftskrise in Osteuropa kann lange dauern //Suddeutsche Zeitung. 19.02.2009.